

महाराष्ट्र शासन

उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय.

एलफिन्स्टन तंत्र विद्यालय परिसर, ३ महापालिका मार्ग, धोबी तलाव, मुंबई-४०० ००१.
ई-मेल- nssmantralaya@gmail.com दूरध्वनी क्र. ०२२-२२६७९५६५.

क्रमांक: रासेयो-२०१९/प्र.क्र. ३८/५१/साशि-७

दिनांक: १४.०८.२०१९.

प्रति,

कार्यक्रम समन्वयक तथा संचालक, राष्ट्रीय सेवा योजना,
सर्व शासन अनुदानित/स्वयंनिर्वाहीत विद्यापीठे/संचालनालये

विषय: दिव्यांग व्यक्तींना मतदान करणे सुलभ क्वावे याकरीता रासेयो स्वयंसेवक पाठविणेबाबत.

संदर्भ: मुख्य निवडणूक अधिकारी, महाराष्ट्र राज्य यांच्या कार्यालयाचे पत्र दि. ०७.०८.२०१९

भारत निवडणूक आयोगाच्या निर्देशानुसार, मतदानाच्या दिवशी दिव्यांग व्यक्तींना मतदान करणे सुलभ क्वावे, याकरीता प्रथमत: अशा व्यक्तींची मतदार नोंदणी करणे व त्यांना प्रत्यक्षात मतदान करणे सुलभ व शक्य क्वावे, यादृष्टीने राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या स्वयंसेवकांची “दिव्यांग मित्र” म्हणून मदत अपेक्षित आहे. सबब विद्यापीठांतर्गत कार्यरत असलेल्या सर्व महाविद्यालयांनी, आपल्याशी संबंधित तहसील कार्यालयाशी संपर्क साधून, १८ वर्षे पूर्ण दिव्यांग व्यक्तींची, जिल्हा निवडणूक अधिकारी यांच्याकडे, मतदाता म्हणून नावनोंदणी करावी. विद्यार्थ्यांना आपल्या गावातील बूथवर अथवा जवळच्या बूथवर काम करणे अपेक्षित असल्याने निवडणूकीच्या दिवशी प्रत्येक बूथसाठी दोन रासेयो स्वयंसेवक यांना “दिव्यांग मित्र” म्हणून मदत करण्याकरीता पाठवावेत. तसेच विभागीय समन्वयक यांना आपण याबाबत तात्काळ अवगत करावे.

सामान्य प्रशासन विभाग (मुख्य निवडणूक अधिकारी, महाराष्ट्र राज्य यांचे कार्यालय) यांची, विधानसभा सार्वत्रिक निवडणूक २०१९ च्या तयारीच्या कार्यवाहीसाठी टिप्पणी सोबत जोडण्यात आली असून त्या अनुषंगाने कार्यवाही करण्यात यावी.

दिव्यांग मतदारांना प्रत्यक्ष विधानसभा निवडणूकीच्या दिवशी “दिव्यांग मित्र” म्हणून सहाय्य केलेल्या स्वयंसेवकांच्या उपस्थितीबाबतचा अहवाल, मतदान संपल्यानंतर आठ दिवसांच्या आत, विद्यापीठांनी एकत्रित करून (महाविद्यालयांचा स्वतंत्र अहवाल अपेक्षित नाही) या कार्यासनाकडे सादर करणे बंधनकारक आहे.

सोबत-वरीलप्रमाणे

प्रत-

१. मा. जिल्हाधिकारी, (सर्व).

२. उप सचिव (कार्या-३३), मुख्य निवडणूक अधिकारी, महाराष्ट्र राज्य यांचे कार्यालय, सामान्य

प्रशासन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

(डॉ. अनुल हं. साळुंके)
राज्य संपर्क अधिकारी/विशेष कार्य अधिकारी.

बैठक : १३ ऑगस्ट, २०१९.

सामान्य प्रशासन विभाग/कार्या.-३३

वेळ : दुपारी ३.३० वा.

विषय:- भारत निवडणूक आयोगाच्या सूचनेनुसार National Advisory Committee on Accessible Elections (NACAE) च्या बैठकीच्या अनुषंगाने विधानसभा सार्वत्रिक निवडणूक २०१९ ची तयारी करताना विचारात घ्यावयाच्या मुद्यांच्या अनुषंगाने तात्काळ करावयाच्या कार्यवाहीसाठीची टिप्पणी.

१. पात्र दिव्यांग व्यक्तींच्या नावांचा मतदार यादीमध्ये समावेश:-

अपंगासाठी कार्य करणाऱ्या संस्थाच्या प्रतिनिधींनी चर्चेमध्ये नमूद केले की, दिव्यांगामध्ये २१ प्रकारचे दिव्यांग असून त्यांची Visual Impairment, Speech & hearing disability, Locomotor disability and Others अशा ४ प्रमुख वर्गवारीमध्ये समावेश करण्यात आला आहे. मतदार नोंदणीसाठी पात्र नसलेले अथवा न्यायालयाकडून अपात्र ठरविण्यात आलेल्या व्यक्ती याशिवाय कोणतीही दिव्यांग व्यक्ती मतदार नोंदणीसाठी वर्चित राहू नये.

उपरोक्त मुद्याच्या अनुषंगाने नमूद करण्यात येते की, आयोगाने सुलभ निवडणूका (Accessible Election) या घोषीत केलेल्या Theme नुसार दिव्यांग व्यक्तींना निवडणूक प्रक्रियेमध्ये सामावून घेण्याच्या अनुषंगाने राज्यातील सर्व मतदार नोंदणी अधिकारी यांच्यास्तरावर विशेष प्रयत्न करण्यात आले. दिनांक ०३ डिसेंबर, २०१८ रोजी अपंग दिनाच्या निमित्ताने दिव्यांग व्यक्तीमध्ये निवडणूक प्रक्रियेबाबत जनजागृती करण्यात आली. त्याकरिता दिव्यांगासाठी कार्य करणाऱ्या शासकीय व अशासकीय संस्था, तसेच आयुक्त अपंग कल्याण यांच्या मदतीने दिव्यांग व्यक्तींच्या मतदार नोंदणीसाठी विशेष मोहिम राबविण्यात आली. त्याचा सकारात्मक परिणाम म्हणजे दिनांक ०१.०१.२०१९ या अर्हता दिनांकावर आधारीत विशेष संक्षिप्त पुनरिक्षण कार्यक्रम राबविण्यात येऊन दिनांक ३१ जानेवारी, २०१९ रोजी प्रसिद्ध झालेल्या मतदार यादीमध्ये २,२४,१६२ इतक्या दिव्यांग व्यक्तींची मतदार नोंदणी झालेली आहे. मात्र अजूनही एकूण लोकसंख्येच्या तुलनेत मोळ्या प्रमाणात अपंग व्यक्तींची नोंदणी होणे शिल्लक आहे. तेव्हा त्यादृष्टीने प्रयत्न होणे आवश्यक आहे.

२. मतदार नोंदणीसाठी सुविधा पुरविण्याबाबत:-

अ. दिव्यांगासाठी असलेल्या संस्था व शाळांमधून मतदार नोंदणीसाठी विशेष मोहिम राबविण्यात यावी. मतदान केंद्रावर दिव्यांग व्यक्तींसाठी आवश्यक सोयीसुविधा निर्माण करण्यासाठी तज मार्गदर्शकाची नेमणूक करण्यात यावी. तज मार्गदर्शकाबाबत दिनांक ०७ फेब्रुवारी, २०१९ च्या पत्रान्वये कळविण्यात आले आहे.

याबाबत नमूद करण्यात येते की, दिव्यांग व्यक्ती मतदार नोंदणी व आवश्यक सोयीसुविधा पुरविणेबाबत जिल्हा निवडणूक अधिकारी यांना सुचना देण्यात आलेल्या आहेत. मतदानाच्या दिवशी मतदान केंद्राच्या ठिकाणी अपंग मित्राची नेमणूक करण्यात येणार आहे.

- ब. NVSP पोर्टल आणि Help Line No. १९५० बाबत, तसेच दिव्यांगांना मतदार नोंदणी करतांना येणाऱ्या अडचणी व त्याचे निराकरण याबाबत व्यापक प्रमाणात प्रसिध्दी करण्यात यावी. NVSP पोर्टलवर Log in करण्यासाठी आवश्यक असलेले Captcha हे Visual स्वरूपात असल्याने व मुक व्यक्ती सुलभ होईल यादृष्टीने त्यामध्ये आवाजाचा विकल्प असावा.

वरील मुद्याच्या अनुषंगाने मुख्य निवडणूक अधिकारी, महाराष्ट्र राज्य या कार्यालयाचे नवीन संकेतस्थळ कार्यरत करण्यात आले आहे.

३. मतदान केंद्रावर अपंगांसाठी विशेष सुविधा:-

मतदान केंद्रावर दिव्यांगासाठी आवश्यक, उच्च दर्जाच्या, BIS प्रमाणित व्हील चेर ALIMCO कडून आगाऊ मागणी केल्यास पुरविण्यात येणार आहेत. त्यासाठी संबंधीत विभागाशी उदा. शाळा, अपंग संस्था यांच्याशी समन्वय साधून दिव्यांगाच्या सुविधांसाठी उपलब्ध आर्थिक तरतूदीनुसार उपलब्ध करून घेण्यात याव्यात.

याबाबत नमूद करण्यात येते की, मतदानाच्या दिवशी मतदान केंद्रावर दिव्यांग व्यक्तींना आवश्यक सोयीसुविधा, उदा. रॅम्प, व्हील चेरस, अपंग स्नेही फर्निचर, पुरेशी प्रकाश योजना, अपंग स्नेही स्वच्छता गृहे, इ. पुरविणेबाबत जिल्हा निवडणूक अधिकारी यांना सुचना देण्यात आलेल्या आहेत. तसेच मतदानाच्या दिवशी मतदान केंद्राच्या ठिकाणी अपंग मित्राची नेमणूक करण्याचे योजितले आहे.

४. सुलभ संपर्क:-

मतदान केंद्रावर दिव्यांगासाठी असलेल्या सोयीसुविधांबाबत एक पोस्टर तयार करून प्रत्येक मतदान केंद्रावर लावण्यात यावे. दिव्यांग व्यक्तींमधील कर्णबधीर व अशिक्षीत व्यक्तींना सोईच ठरेल असे चिन्ह भाषेमध्ये पोस्टर तयार करून लावण्यात यावे. Bookshare आणि सुगम्य पुस्तकालयाकडे मजकूर Audio मध्ये रुपांतरीत करण्याची मोफत सुविधा असून त्याची मदत घेण्यात यावी. ब्रेल लिपीत पुस्तके छापणाऱ्या प्रिंटिंग प्रेसचे नाव व पत्ते दिनांक ७ फेब्रुवारी, २०१९ च्या पत्रान्वये कळविण्यात आले आहे. या प्रिंटिंग प्रेस कडून सवलतीच्या दरात Voter Slip छापून घेण्यात येणार आहेत.

५. अंध व अल्प दृष्टी असलेल्या व्यक्तींसाठी सुविधा:-

ब्रेल लिपीतील बनावट मतदार पत्रिकेची प्रतिकृती (Dummy) सर्व मतदान केंद्रांवर अंध व अल्प दृष्टी असलेल्या व्यक्तींसाठी उपलब्ध करून देण्यात याव्यात, अशा सूचना आयोगाने दिनांक २८ जून, २०१८ रोजीच्या पत्रान्वये निर्गमीत केलेल्या आहेत. त्याशिवाय, Magnifying Glass किंवा Magnifying Sheets सुध्दा कमी दृष्टी असलेल्या व्यक्तींसाठी मतदान केंद्रावर उपलब्ध करून देण्यात याव्यात, असेही कळविले आहे.

६. वरिष्ठ नागरिकांसाठी सोयीसुविधा:-

प्रत्येक मतदान केंद्रावर ज्या ठिकाणी आवश्यक असेल तिथे प्राथम्यक्रमाने मतदान करता येणे, स्वयंसेवक या सुविधा वरिष्ठ नागरिकांना पुरविण्यात येणार आहे.

उपरोक्त नमूद परिच्छेद क्र. ४, ५ व ६ च्या अनुषंगाने आवश्यक कार्यवाही करण्याबाबत सूचना सर्व जिल्हाधिकारी व जिल्हा निवडणूक अधिकारी यांना देण्यात आलेल्या आहेत.

७. अधिकारी/कर्मचारी यांचे प्रशिक्षण व संवेदनशिलता:-

प्रशिक्षण व कर्तव्याबाबत संवेदनशिलता याबाबत विशेष प्रशिक्षण देणाऱ्या शैक्षणिक संस्था यांना दिव्यांग कल्याणासाठी वित्तीय सहाय देण्यात येते अशा संस्थांची नावे दिनांक ०७ फेब्रुवारी, २०१९ च्या पत्रान्वये कळविण्यात आली आहेत. सदर संस्थांची या प्रशिक्षण व संवेदनशिलता वाढविण्यासाठी मदत घेण्यात येणार आहे.

याबाबत कर्मचाऱ्यांना आवश्यक प्रशिक्षण देण्यात आलेले आहे. सदर प्रशिक्षणाच्यावेळी, दिव्यांग व्यक्ती जेव्हा मतदार नोंदणी व मतदानासाठी निवडणूक यंत्रणेकडे जाईल तेव्हा त्यावेळी दिव्यांग व्यक्तींसोबत संवाद साधतांना मतदार नोंदणी अधिकारी/कर्मचारी यांना उपयुक्त ठरेल अशी एक पुस्तिका तयार करण्यात आली असून ती सर्व जिल्हा निवडणूक अधिकारी कार्यालयांना उपलब्ध करून देण्यात आलेली आहे.

Meeting of State Steering Committee on Accessible Elections (SSCAE) on 13th August 2019

Support expected from following departments:

1) School/Higer Education Department:

- Voter Literacy: PwD students in schools shall be educated about their right with respect to the electoral process.
- PwD student should be motivated through NGO/Brand Ambassabor/Apang Mitra to participate in electoral process such as electoral registration, voting etc.
- It is also requested to add chapter on electoral process and right to vote in the syllabus of students
- Students including PwD shall be made aware about Assured Minimum Facilities (AMF) at the polling station so nobody shall be deprived of basic voting rights due to non-availability of ramp or wheel chairs etc.

2) Public Health Department:

- Making availability of PwDs data to the CEO office
- Making availability of chairs for PwD voters
- Arrangement of medical assistance/kit at polling stations

3) Social Justice and Special Assistance Department:

- Management and availability of PwD data with the help of Commissioner, PwD
- Manpower of the schools, hostels, colleges of PwDs shall be made available to the election machinery
- Volunteers to be made available as Apang Mitra at polling stations

4) Public Works Department:

- Ensure support for Assured Minimum Facilities (AMF) at Polling stations as per ECI guidelines
- Ensure proper ramp for PwDs as per standard gradient 1:10
- Arrangement of PwD friendly furniture
- Accessibility to the polling stations such as approach roads and ramps

5) NCC, NSS, NYKS and Bharat Scouts and Guides:

- Provide volunteers as Apang Mitra at polling stations during the polling day
- Apang Mitra and volunteers shall help the PwD voters to reach to the polling stations

6) Engagement of NGOs/CSOs:

- NGOs/CSOs shall support in public awareness
- Support in publicity campaign
- Reach out to PwD organizations
- Adopt the polling stations where PwD voters will participate in voting process
- Motivate PwD electors for registration and voters to participate in voting process
- Facilitate PwD voters to participate in electoral process